

Шамраєва В.М.

Перспективи розвитку українсько-американського стратегічного партнерства

У публікації розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку українсько-американських міждержавних відносин. Окреслено спільні інтереси у процесі наповнення українсько-американського партнерства реальним змістом та визначено головні проблемні питання у зв'язку з сучасним станом розвитку внутрішньополітичних процесів в Україні та обранням у США нового президента.

Ключові слова: Україна, США, українсько-американське партнерство, міждержавні відносини, стратегічне партнерство, сучасні міжнародні відносини.

В публикации рассмотрены современное состояние и перспективы развития украинско-американских межгосударственных отношений. Обозначены общие интересы в процессе практического наполнения украинско-американского партнерства и

определены основные проблемные вопросы связанные с современной ситуацией в Украине и избранием в США нового президента.

Ключевые слова: Украина, США, украинско-американское партнерство, межгосударственные отношения, стратегическое партнерство, современные международные отношения.

The publication reviewed the current state and prospects of Ukrainian-American relations. Outlined common interest in the content of Ukrainian-American partnership real content and identifies the key issues in connection with the current state of internal political processes in Ukraine and the US election of a new president.

Key words: Ukraine, US, Ukrainian-American partnership, bilateral relations, strategic partnership, modern international relations.

УДК 327(73+477)

Шамраєва В.М.,
доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Співробітництво України зі США стало показовим у процесі розбудови стратегічного партнерства у вітчизняній зовнішньополітичній діяльності. Особливого значення ця публікація набуває у зв'язку із завершенням президентської кампанії у США, яка, на переконання автора, відкриває з 2017 р. новий етап розвитку українсько-американських відносин з огляду на важливість позиції офіційного Вашингтона у вирішенні Україною таких важливих завдань, як забезпечення її територіальної цілісності (зокрема проблема повернення Криму та відновлення державного суверенітету над Донбасом), отримання іноземної фінансово-економічної підтримки для результативного здійснення демократичних реформ тощо. Саме тому проблематика розвитку українсько-американських відносин потребує додаткової уваги і комплексного ґрунтового вивчення.

В основу цього дослідження було покладено комплексний аналіз вітчизняних і зарубіжних розвідок, присвячених питанням еволюції українсько-американських відносин, розгляду головних проблем і надання прогностичних оцінок щодо подальшого розвитку співробітництва сторін. Робота базується на результатах досліджень таких учених, як З. Бжезинський [1], С. Хантінгтон [2], Г. Кісендженр [3] та ін. Серед вітчизняних дослідників-американістів слід окремо підкреслити доробок таких науковців, як Б. Гончар [4], А. Дашкевич [5], М. Рижков [6] та ін. Це дало змогу автору забезпечити комплексний аналіз еволюції стратегічного партнерства між Україною та США і отримати окремі висновки щодо можливих шляхів подальшого розвитку такого співробітництва.

Розглядаючи весь комплекс історіографії та джерельної бази із зазначеної проблематики, слід підкреслити її розмаїття, відсутність єдиних загально визначених підходів до оцінок витоків, а також аналізу механізмів реалізації та досягнутого рівня розвитку українсько-американського стратегічного партнерства. Тому формування й еволюція українсько-американського партнерства як об'єкт проведення ґрунтовних наукових досліджень вимагає сьогодні підвищеної уваги з боку вітчизняних політологів-міжнародників.

До основних особливостей дослідження українсько-американського партнерства слід віднести той факт, що в Україні до сьогодні не завершено процес розроблення й модифікації національної зовнішньополітичної доктрини і стратегії. Водночас американська зовнішньополітична стратегія і доктрина мають міцне теоретичне підґрунтя, структуру, завдання та розроблені й усталені методи реалізації.

Метою публікації стала спроба здійснення комплексного аналізу інституту стратегічного партнерства як одного з найефективніших інструментів зовнішньої політики держави на прикладі розвитку українсько-американських відносин.

Завдання поданого матеріалу: по-перше, окреслити головні напрями становлення стратегічного партнерства в українсько-американських відносинах; по-друге, шляхом аналізу розвитку українсько-американських відносин виявити спільні зовнішньополітичні інтереси України та США; по-третє, розробити практичні рекомендації щодо оптимізації процесу практичного наповнення українсько-американських відносин змістом, який би відповідав задекларованому рівню стратегічного

партнерства та адаптації його до особливостей сучасної міжнародно-політичної ситуації.

Із проголошенням незалежності України окреслилася обопільна зацікавленість у розбудові конструктивних двосторонніх українсько-американських міждержавних відносин. Початковий етап їхнього становлення (1991–1993 рр.) позначився фактичною відсутністю доктринального забезпечення зовнішньої політики США на пострадянському просторі. Перед офіційним Вашингтоном після розпаду Радянського Союзу постало три важливих питання: контролю над ракетно-ядерним потенціалом колишнього СРСР; збереження стабільності на пострадянському геополітичному просторі; недопущення відродження наддержавної могутності Росії. Під час вирішення цих завдань США визнали, що Україна може відігравати важливу роль у ЦСЄ.

Другий етап розвитку українсько-американських відносин (1994–1997 рр.) розпочався з підписання у Москві Тристоронньої заяви президентів США, РФ і України та Додатку до неї щодо ліквідації ядерної зброї в Україні. Він увінчався офіційним проголошенням стратегічного партнерства двох держав. Адміністрація Президента США В. Клінтона провадила політику активного залучення України до світового співтовариства, підтримувала її демократизацію. Ставши без'ядерною державою, Україна вперше вийшла із зони стратегічної байдужості США. Але через українські внутрішньополітичні проблеми в українсько-американських відносинах почався так званий «період утрачених можливостей» (1998–2004 рр.). Своєрідним його апогеєм став офіційний візит в Україну В. Клінтона 5 червня 2000 р., що мав засвідчити підтримку Україні в її реформаторських зусиллях.

Проте з наближенням чергових президентських виборів у США Україна відійшла для офіційного Вашингтона на другий план. У перше своє президентство Дж. В. Буш почав виявляти жорсткість у підході до України, владі якої давали зрозуміти: без проведення відповідних реформ геостратегічне розташування України втрачає для американської сторони свою цінність.

Новий, четвертий етап у відносинах між Україною і США (2005–2008 рр.) розпочався з перемоги в Києві «помаранчевої революції». Після неї США почали розглядати Україну як нового потенційного регіонального лідера, але від неї чекали продовження демократичних реформ. Водночас адміністрація Дж. В. Буша продемонструвала й готовність усіляко підтримувати прагнення України вступити до ЄС та НАТО. При цьому американська сторона підкреслювала, що Україна повинна сама обирати темп власної євроатлантичної інтеграції.

Але Україна зіткнулася з гострою проблемою реалізації поставлених стратегічних завдань, оскільки на той час на міжнародній арені відбулися

незалежні від неї негативні геополітичні зміни. Розходження між США і їхніми європейськими союзниками в НАТО обмежили можливості України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. До того ж боротьба з міжнародним тероризмом змістила акценти у політиці США на користь співпраці з великими державами та врахування інтересів ЄС і Росії в питаннях, що стосувалися України. Лише в останній рік перебування в Білому Домі Дж. В. Буш надав українському напрямку зовнішньої політики пріоритетного значення, результатом чого стало визнання за українсько-американськими відносинами статусу стратегічного партнерства, що знайшло своє втілення у підписанні спочатку їхньої «Дорожньої карти», а потім – і Хартії Україна – США про стратегічне партнерство [7–8].

Але, як і раніше, Білий Дім змушений був рахуватися на пострадянських теренах із російськими зовнішньополітичними інтересами, що негативно впливало на розвиток українсько-американського співробітництва та робило його вразливим до зовнішніх чинників. Опинившись на периферії зовнішньополітичних інтересів адміністрації Б. Обама, Україна після перемоги на президентських виборах 2010 р. В. Януковича здійснила дрейф у бік співробітництва із Кремлем. На тлі активних контактів США і РФ у контексті ініційованого Б. Обамою «перезавантаження» взаємини офіційного Києва й Вашингтона в п'ятий період їхнього розвитку (2009–2013 рр.) виглядали млявими: створилося враження, що адміністрація Президента США взяла паузу в українсько-американському партнерстві.

Адміністрація Б. Обама, на відміну від попередників, не розглядала Україну в якості геополітичної протизваги домінуванню РФ на пострадянському просторі. Білим Домом було фактично знято з порядку денного питання вступу України до НАТО, не в останню чергу через деструктивну позицію власне української сторони. Водночас, незважаючи на формальне збереження партнерських взаємин у політичній площині, Уряд і Конгрес США виступили з критикою репресивних дій адміністрації В. Януковича, спрямованих на жорстке придушення громадського руху за євроінтеграцію України восени-взимку 2013 р. А після перемоги Революції гідності США надали уряду України всебічну політико-дипломатичну й фінансово-матеріальну допомогу, започаткувавши якісно новий період українсько-американських міждержавних відносин.

Успішна розбудова українсько-американського стратегічного партнерства пов'язана передусім зі збігом основних зовнішньополітичних інтересів сторін. Аналізуючи позицію США після перемоги в Україні Революції гідності, слід відзначити, що у короткостроковій перспективі офіційний Вашингтон зосередився на допомозі Києву в досягненні

політичної стабільності й відсічі агресії шляхом впровадження санкцій проти РФ, забезпеченні фінансової підтримки зусиль українського уряду щодо реалізації політичних реформ й реструктуризації економіки.

У середньостроковій перспективі США планують і надалі підтримувати зусилля України зі встановлення та забезпечення верховенства права та забезпечення сталого економічного розвитку через зацікавленість американського бізнесу в українському ринку і розвиток взаємовигідного співробітництва та залучення до нього приватних інвестицій. У своїх довгострокових стратегіях США бачать Україну як стабільну демократичну державу, що інтегрована у європейську регіональну систему, водночас із нормалізованими відносинами з Російською Федерацією, без чого неможливе досягнення стабільності в регіоні ЦСЄ.

Беручи до уваги таке стратегічне бачення розвитку українсько-американського партнерства з боку США, Україна теж має можливість забезпечення власних національних інтересів у сфері двостороннього співробітництва. У короткостроковій перспективі це – заходи щодо досягнення економічної стабільності та зростання з паралельним проведенням необхідних реформ за технічної та фінансової допомоги США, інших провідних держав Заходу та міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк). Основним завданням українського керівництва є остаточне припинення активних бойових дій на Донбасі й виконання Мінських домовленостей, що дасть змогу перейти до проведення масштабніших реформ у країні.

До середньострокових завдань українська влада відносить формування стабільної національної економіки, а також заходи щодо відновлення територіальної цілісності України. І тут особливо важлива підтримка з боку США як провідної світової держави. У довгостроковій перспективі Україна прагне здобуття активнішої ролі у розбудові європейської системи безпеки, отримання визнаної позиції лідера серед держав пострадянського регіону. Україна прагне стати провідною регіональною державою, інтегрованою у провідні європейські структури, та ключовим елементом стабільності у регіоні [9].

Таким чином, очевидним є значний збіг основних завдань, які сторони ставлять перед собою у процесі розвитку українсько-американського стратегічного партнерства, це дає змогу дійти висновку, що за сприятливих умов вони будуть реалізовані повною мірою. Водночас існує й низка деструктивних зовнішніх чинників, що мають бути враховані у процесі подальшої розбудови українсько-американського стратегічного партнерства. Це передусім брак консенсусу серед європейських союзників США щодо адекватної відповіді на агресивний зовнішньополітичний курс Кремля;

проблема близькосхідних і північноафриканських біженців у ЄС; хронічна нестабільність і конфліктгенність у вказаних регіонах, вражених так званою «арабською весною», і пов'язана з цим активізація терористичної діяльності радикальних ісламістів. До вагомих регіональних чинників необхідно також віднести геополітичні інтереси РФ у регіоні та заходи щодо їх досягнення.

Одним із важливих чинників інтенсифікації процесу практичного наповнення українсько-американських відносин є вплив української діаспори у США на політикум країни перебування. Адже в процесі еволюції американської державності не лише створюється сприятливе середовище для творчої свободи, але і здійснюється вплив Білого Дому на ті країни, з яких до США прибувають різноманітні етнічні групи, і ці взаємини мають потенціал ставати двосторонніми міждержавними.

Для України залишається актуальним упровадження політики зв'язків з українськими діаспорними громадами за кордоном, що полягає у використанні їх як засобу впливу на інших міжнародних акторів. Найбільш ефективною моделлю організації співпраці із закордонним українством може стати комбінована модель, коли історична батьківщина не лише максимально сприяє задоволенню культурно-національних потреб нащадків вихідців зі своєї території, але й всіляко використовує потенціал діаспори. При цьому пріоритетними напрямками такої співпраці мають стати підтримка закордонних українських громад; сприяння у задоволенні освітніх та інформаційних потреб закордонних українців; робота з молоддю; сприяння добровільному поверненню осіб із числа закордонних українців.

Закордонні українські громади поки що мають незначні можливості впливу на вироблення сприятливої політики урядів країни свого проживання стосовно України. Приклади лобювання інтересів нашої держави демонструють Світовий конгрес українців, Український конгресовий комітет Америки, інші найбільші громадські об'єднання українців у США та Канаді. Організації закордонних українців є потужними, розгалуженими і впливовими громадсько-політичними утвореннями у країнах перебування. Але, на відміну від інших потужних діаспорних груп (єврейської, вірменської, польської тощо), українська, з огляду на певні історичні умови, не мала можливостей повною мірою створити сталу традицію стосунків із метрополією.

Сьогодні в державній політиці України існує певне бачення розвитку співпраці з діаспорами, закріплене в Національній концепції співпраці із закордонними українцями та Державній програмі співпраці із закордонними українцями на період до 2015 р., але чіткі концептуальні засади державної політики зв'язків та взаємодії зі спільнотами закордонних українців на тривалий період відсутні.

У своїх стосунках із закордонними українцями Україна має використати досвід інших розвинених держав, які бачать у своїй діаспорі потужний інструмент політичного, економічного, інформаційного тощо впливу у країнах проживання.

З огляду на значний збіг основних стратегічних зовнішньополітичних завдань України і США сторони досить успішно розвивають міждержавне партнерство за базовими напрямками: міжнародно-політичне, безпекове, фінансово-економічне, гуманітарне і т. д. Після перемоги Революції гідності у 2014 р. двосторонній діалог між державами вийшов на новий рівень. Сполучені Штати надають Україні фінансову та експертну допомогу для зміцнення обороноздатності держави, відновлення економічної стабільності, здійснення антикорупційних реформ та надання гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок збройного конфлікту на Сході нашої країни. Також офіційний Вашингтон активно підтримує Київ на міжнародній арені, зокрема з питань фінансової допомоги Україні з боку міжнародних фінансових організацій, мобілізації зусиль світової спільноти для протидії агресії; запровадження економічних санкцій проти РФ. Безпрецедентним є двосторонній діалог на найвищому та високому рівнях, паралельно розвиваються міжвідомчі контакти. МЗС України та Державний департамент США активно взаємодіють з актуальних питань міжнародної співпраці. Одним із ефективних механізмів взаємодії є двостороння Комісія стратегічного партнерства (КСП).

Позитивну динаміку демонструє і міжпарламентська співпраця. Починаючи з 2014 р., у Конгресі США було представлено кілька десятків проєктів законів та резолюцій щодо України. Серед ухвалених документів, зокрема, закони «Підтримка суверенітету, територіальної цілісності, демократії та економічної стабільності в Україні», «Закордонне мовлення Сполучених Штатів в Україні та сусідніх регіонах», «Підтримка української свободи». Сьогодні Конгрес майже одностайно виступає за розширення фінансової та військової допомоги Україні, у тому числі за рахунок оборонної зброї. Представники Конгресу США регулярно зустрічаються з представниками української влади, народними депутатами України, беруть активну участь у заходах з української тематики в американському законодавчому органі, зокрема щорічних Днях України в Конгресі.

З огляду на сучасний стан розвитку системи глобальних та регіональних міжнародних відносин і кризові явища навколо України надзвичайно актуальними для гарантування національної безпеки й успішного реформування нашої держави набуває її стратегічне партнерство зі США. До завдань української дипломатії в цьому напрямі можна віднести подальший процес удосконалення нормативної бази відносин, здобуття підтримки офі-

ційного Вашингтону в діалозі України зі світовими кредиторами та особливо співробітництво у сфері безпеки й підвищення обороноздатності України. Ці завдання повною мірою відповідають і американським національним інтересам у регіоні ЦСЄ.

Україна має зосередитися на активізації діалогу зі США з таких питань, як відновлення територіальної цілісності; зміцнення економічної та політичної незалежності; досягнення політичної та економічної стабільності; інтеграція у міжнародні економічні та безпекові структури; підвищення ефективності використання геополітичного розташування України.

З метою найшвидшого виконання поставлених завдань у політичній сфері доцільним може стати створення профільних двосторонніх комісій (призначення відповідальних контактних осіб) для полегшення ведення політичного діалогу; координація політичних позицій із залученням європейських партнерів; запровадження моніторингу потреб української сторони у процесі проведення реформ за окремими їхніми напрямками.

В економічній сфері – визначення фінансових потреб України для її підтримки протягом перехідного періоду із залученням американських експертів та сприяння офіційного Вашингтона в переговорах із провідними міжнародними фінансовими організаціями; залучення міжнародних донорів за підтримки США; ліквідація існуючих торгових бар'єрів між партнерами; активізація діалогу із залучення американських інвестицій в українську економіку; визначення реформ, спрямованих на встановлення верховенства закону і з метою покращення інвестиційного та ділового клімату в Україні; проведення заходів (ділових форумів, виставок, конференцій) задля налагодження контактів між діловими колами держав-партнерів.

У сфері безпеки – налагодження діалогу з метою підтримки України у процесі модернізації її збройних сил; розроблення та реалізації плану з переходу Української армії на стандарти НАТО; створення структур і програм співробітництва між військовими силами сторін-партнерів (обміни, навчальні й тренувальні програми); налагодження контактів між науковими структурами з метою трансферу військових технологій зі США в Україну; підвищення інтенсивності та ефективності взаємодії між Україною, військовими структурами США та союзниками по блоку НАТО.

Нового звучання набуває українсько-американське співробітництво і з обранням Д. Трампа 45-м президентом США. Сьогодні великого значення набуває глибоке дослідження та прогнозування можливих шляхів подальшого розвитку зовнішньої політики США та перших кроків Д. Трампа у цьому напрямі. Так, на увагу заслуговує процес формування нової адміністрації, що фактично розпочався наприкінці листопада 2016 р., його заяви

щодо перегляду основних принципів поведінки США на міжнародній арені і т. д., оскільки ці кроки надзвичайно важливі і для подальшого розвитку українсько-американського співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті : Наукове видання / Збігнев Бжезінський; пер. з англ. А. Іщенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 102 с.
2. Huntington Samuel P. Who Are We? The Challenges to America's National Identity / Samuel P. Huntington. – New York : Simon and Schuster, 2004. – 428 p.
3. Киссинджер Г. Мировой порядок / Генри Киссинджер; пер. с англ. В.Желнинова, А. Милюкова. – М. : Издательство АСТ, 2015. – 512 с. – (Политика).
4. Гончар Б.М. Барак Обама і зовнішньополітична спадщина Джорджа Буша-молодшого (кризові аспекти) / Б.М. Гончар // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. –

Вип. 96. – К.: ВПЦ Київський університет, 2009. – С. 4–6.

5. Камінський Є., Дашкевич А. Політика США щодо України : Витоки, концептуальні основи, практична реалізація / Є. Камінський, А. Дашкевич. – К. : Політична думка, 1998. – 547 с.
6. Рижков М.М. „Grand Strategies”. Американський досвід стратегічного планування : Монографія / Микола Миколайович Рижков. – К. : Алькор, 2006. – 247 с.
7. Пріоритети українсько-американського співробітництва (Дорожня карта). 1 квітня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_132.
8. Хартія Україна-США про стратегічне партнерство, 19.12.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/840_140.
9. Shamraeva V. / V. Shamraeva // Foreign Policy of the USA in the context of the Development of Ukrainian–American Collaboration : Przegląd Politologiczny. – 2013. – № 3. – P. 39–46.